

Dr Božidar Jeličić

Fakultet za pravne i poslovne studije
Novi Sad

Pregledni naučni rad
UDK 341.9 (4-672 EU)

NEKI ASPEKTI POLOŽAJA PRIVATNOG PRAVA EU U DOSADAŠNJEM RAZVOJU KOMUNITARNOG PRAVA

Unifikacija pravila međunarodnog privatnog prava u EU/EZ (u daljem tekstu EU) predstavlja jednu od bitnih pretpostavki za uspešno ostvarivanje postavljenih integracionih ciljeva država članica EU. Zbog toga se ovom pitanju počela posvećivati dužna pažnja od samog početka integracionog procesa. Međutim, ostvareni rezultati u ovoj oblasti otvaraju brojna pitanja, koja se kreću od dileme da li se moglo postići više, pa do toga da li se moglo ići brže i krupnijim koracima. Jedan od modela traženja odgovora, na ova i brojna druga pitanja, možda se nalazi i u pozicioniranju mesta privatnog prava EU u ukupnom razvojnom procesu prava EU. Činjenica je da je međunarodno privatno pravo EU delilo i deli sudbinu ukupnog razvoja prava EU, ali istovremeno stoji i zapažanje da postoje i određene razvojne posebnosti. Osetljivost i složenost materije, zadiranje u državni suverenitet, prosto je nametnulo državama članicama "opreznost" u pristupu ovoj materiji. Posledica toga su i dve faze u procesu regulisanja materije privatnog prava u EU - do Amsterdamskog sporazuma i nakon njega. Naravno, Amsterdamski sporazum je predstavljao prekretnicu u regulisanju ove materije stvaranjem uslova da se ona prevede na teren sekundarnog prava EU, ali nije značilo razrešenje svih spornih pitanja. To je bio samo jedan od bitnih koraka ka efikasnijem postupku regulisanja ove materije ali i dalje su ostali suštinski problemi vezani, pre svega, za pitanje spremnosti država članica da se suoče sa ograničenjem svog suvereniteta u korist EU.

Ključne reči: *Privatno pravo EU, izvori privatnog prava EU, pravni osnovi privatnog prava EU, formalni izvori privatnog prava EU, komunitarizacija privatnog prava EU.*

I POSTAVKA PROBLEMA

Postignuti rezultati o oblasti privatnog prava EU mogu se posmatati u odnosu na najmanje dve reperne tačke. S jedne strane, to je opšti tok regulisanja ove materije na nivou međunarodne zajednice u celini, a sa druge strane, ona se može smestiti u okvire posmatranja razvoja prava EU. Naravno, zavisno od postavke problema možemo doći do različitih viđenja i različitih zaključaka. Međutim, veliko je pitanje da li se, ovako postignuta saznanja, mogu /i da li je potrebno/ porediti. Ove dve zajednice se suštinski međusobno razlikuju i to ne treba posebno podvlačiti. Dovoljno je reći da "međunarodna zajednica" po definiciji, predstavlja zajednicu koja se temelji na strukturi sačinjenoj od subjekata međunarodnog prava i međunarodnom pravu, kao izraza zajedničkih vrednosti i interesa.¹ Evropska unija je deo međunarodne zajednice, ali je utemeljena na svojim autentičnim principima koji su zasnovani na ograničavanju suvereniteta i njegovom podređivanju "višim" ciljevima integracionog procesa. Imajući ovo u vidu, dolazimo do logičnog zaključka da se ove dve situacije suštinski razlikuju, pre svega u pogledu principa na kojima države grade svoj odnos prema materiji privatnog prava, te u činjenici spremnosti prihvatanja stepena unifikacije koji se postiže usaglašenom regulativom.

Ako rezimiramo dosadašnje rezultate u razvoju privatnog prava EU pred nama se otvaraju brojna pitanja. Na prvom mestu to je pitanje: da li su dosadašnji rezultati postignuti u oblasti privatnog prava EU na nivou uspešnosti razvoja prava EU? Ovo pitanje se nameće logično, jer je od početka evropskog integracionog procesa /osnivanja Evropske zajednice za uglj i čelik – EZUČ, Evropske

¹ Više o tome videti: V. Dimitrijević, R. Stojanović, *Međunarodni odnosi*, Beograd, 1996. godina str. 363 i 364. S. Avramov, M. Kreća, *Međunarodno javno pravo, Savremena administracija*, Beograd, 2003. godina, str. 71.

ekonomske zajednice – EEZ, Evropske zajednice za atomsku energiju - EZAE/ prošlo više od 50 godina² i u njenom razvoju su postignuti značajni rezultati, ali je dinamika razvoja prava EU tekla uzlaznim i silaznim linijama, što je pratilo tok procesa evropskih integracija, koji je prošao kroz različite faze - od uspona do stagnacije i kriza.³

Da li se u regulisanju privatnopravne materije moglo postići više ili ne? Odgovor se mora tražiti u opštem konetkstu razvoja prava EU, ciljevima i prioritetima koje su države članice postavljale pred EU, te dilemama i otporima vezanim za veće prodore u sferu državnog suvereniteta. Neke činjenice ukazuju da ova materija nije uživala prioritetan položaj u interesovanju država članica. Pažnja država članica je dugo vremena bila usmerena na ekonomske teme. Šta više, prvobitan cilj EEZ je isključivo bio vezan za uspostavljanje zajedničkog tržišta.⁴ Materija privatnog prava dobija svoje mesto u pravnom sistemu EU tek krajem šesdesetih godina. To je vreme kada započinje regulativni proces u ovoj oblasti, donošenjem dve konvencije iz materije privatnog prava i to:

- Konvencija o uzajamnom priznavanju trgovačkih društava i korporacija, iz 1968. godine, i
- Konvencija o nadležnosti i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, iz 1968. godine.

Ovakav odnos, očigledno, nije mogao ostati bez posledica na regulisanje materije privatnog prava. Međutim, ovo ukazuje na svu relativnost pokušaja zauzimanja čvrstih stavova i zaključaka u vezi dinamike, obima i "kvaliteta" regulisanja ove materije. Ako se krene od pretpostavke ili utiska da je ovo bila dugo vreme "usputna" ili "nametnuta" tema, onda ostvareni rezultati mogu biti drugačije vrednovani, kao rezultati koji nadmašuju pažnju koja im je posvećivana.

² Evropska ekonomska zajednica je formirana Rimskim ugovorom koji je potpisan 25. marta 1957. godine, a stupio na snagu 1. januara 1958. godine. Istovremeno je Potpisan i Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju. Šest godina ranije, 18. aprila 1951. godine potpisan je Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik, koji je stupio na snagu 23. jula 1952. godine. Ovim ugovorima postavljeni su temelji današnje Evropske unije.

³ Vidi: B.Košutić, Uvod u evropsko pravo, Zavod za udžbenike, Beograd, 2006. godina, str. 29 i dalje.

⁴ Vidi: R. Vukadinović, Prvo Evropske unije, Kragujevac, 2006. godine, str. 184.

Da li danas možemo govoriti o privatnom pravu EU? Odgovor na ovo pitanje direktno je povezano sa prethodnim izlaganjem. Dileme i nedoumice koje se ovde otvaraju vezane su za "ne/dovoljnu sadržajnu ispunjenost" privatog prava EU, kao zasebne pravne discipline u okviru prava EU, te za neposredne prepreke sa kojima se suočava proces njegove izgradnje, a koje su posebno iskazane u njihovoj pravnoj prirodi - autonomnosti i nadnacionalnom karakteru pravnih pravila. Uz naglasak da je reč o korpusu pravnih pravila u razvoju, možemo reći da ta dilema nalazi svoje razrešenje, između ostalog, u činjenici da se materija privatnog prava EU izborila za poseban status proučavanja na pojedinim fakultetima u okviru doktorskih studija. Značajan podsticaj u tom pravcu, kao i uspešnijem pozicioniranju međunarodnog privatnog prava EU, dao je Amsterdamski sporazum iz 1997. godine, stvarajući pravne pretpostavke za uvođenje ove materije u prostor sekundarnog prava EU.

II PRAVNI OSNOV ZA REGULISANJE MATERIJE PRIVATNOG PRAVA EU

1. Moguće dileme

Danas je opšte prisutno i prihvaćeno mišljenje da je prvobitni osnov za regulisanje materije privatnog prava sadržan u Ugovoru o osnivanju Evropske ekonomske zajednice, zaključen u Rimu 1957. godine (tzv. Rimski ugovor). On je kasnije preuzet Matrihtskim sporazumom iz 1992. godine i "smešten" u trećem stubu Evropske Unije. Amsterdamski sporazum iz 1997. godine dovodi do suštinske promene ovog pravnog osnova, što je stvorilo mogućnost "prevođenja" materije privatnog prava na teren sekundarnog prava EU.

Moguće dileme se javljaju u vezi prvobitnog pravnog osnova. U čemu se one sastoje? Član 220. Rimskog ugovora predviđa da države članice vode međusobne pregovore kako bi obezbedile pogodnosti svojim državljanima, a koje se, između ostalog, odnose na uzajamno priznavanje trgovačkih društava i firmi i pojednostavljenje postupaka kojima se uređuje uzajamno priznanje i izvršenje presuda sudskih organa i arbitražnih odluka. Kao što se može videti, pomenuti

član samo konstatuje pravo koje inače državama uopšte, a samim tim i državama članicama EU, pripada kao subjektima međunarodnog prava. Ugovorni kapacitet, uključujući slobodu određivanja sadržaja ugovora, predstavlja jednu od osnovnih karakteristika pravnog subjekiviteta država, odnosno sastavni deo njihovog suvereniteta.⁵ Praktično, pomenutim članom Rimskog ugovora državama članicama nije se moglo dodeliti nešto, što im kao subjektima međunarodnog prava već pripada. Države članice su mogle i bez člana 220. Rimskog ugovora, da pristupe međusobnom regulisanju materije privatnog prava međunarodnim ugovorima.

Drugo, sadržaj člana 220. je orijentisan na dva neposredna pitanja koja su povezana sa materijom privatnog prava. To je uzajamno priznavanje trgovačkih društava i firmi i priznanje i izvršenje presuda sudskih organa i arbitražnih odluka. Međutim, materija privatnog prava koja je bila predmet regulisanja (međunarodnih ugovora – konvencija)⁶ između država članica, postavljena je daleko izvan okvira člana 220. Rimskog ugovora. Tako su, pored Konvencije o uzajamnom priznavanju trgovačkih društava i korporacija i Konvencije o nadležnosti i izvršavanju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, koje su usvojene 1968. godine, donete i Konvencija o merodavnom pravu za ugovorne obligacione odnose iz 1980. godine, Konvencija o dostavljanju sudskih i vansudskih akata u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1997. godine i Konvencija o nadležnosti, o priznanju i izvršenju odluka u bračnim stvarima iz 1998. godine. Ovo je jasna potvrda pretpostavke da se pravni osnov za donošenje međunarodnih ugovora - konvencija u materiji privatnog prava, ipak, ne temelji samo na rešenju iz člana 220. Rimskog ugovora, već da izvire iz ugovornog kapaciteta država kao subjekata međunarodnog prava.

Naravno, ova dilema ne umanjuje značaj člana 220. Rimskog ugovora. U njemu su sadržane smernice i svojevrсни sporazumni izraz namera, spremnosti i preuzetih obaveza država članica da ostvaruju tešnju saradnju po određenim pitanjima materije privatnog prava.

⁵ Vidi: S. Avramov, M. Kreća, n. delo. str. 470.

⁶ U međunarodnom saobraćaju pored tradicionalnog naziva ugovor, uobičajeni su i drugi nazivi, među kojima i naziv – konvencija.

Vidi: S. Avramov, M. Kreća, n. delo str. 464 – 466.

Amsterdamski sporazum iz 1997. godine predstavlja nesumnjivo kvalitativan pomak unapred u utvrđivanju pravnog osnova za regulisanje privtnopravne materije EU. Pravnim osnovom iz Amsterdamskog ugovora nadležnost u regulisanju ove materije preneti je na organe EU (Savet EU, odnosno Evropski parlament i Savet EU), čime je ova materija praktično preseljena na teren sekundarnog prava EU. Naravno, ovo nije značilo osporavanje prava i mogućnosti da države članice i dalje u ovoj oblasti međusobne odnose regulišu putem međunarodnih ugovora - konvencija.

2. Pravni osnov – od Rima do Lisabona

Razgovor o pravnom osnovu za regulisanje materije privatnog prava u EU može se podeliti u dve celine, koje, istovremeno, predstavljaju dve razvojne faze u ovoj oblasti prava EU. Prva faza bi obuhvatala period od Rimskih ugovora do Amsterdamskog sporazuma, a druga, period nakon usvajanja Ugovora iz Amsterdama, preciznije period nakon stupanja na snagu ovog Ugovora, 1. maja 1999. godine.

Prva faza -Usvajanje Rimskih ugovora 1957. godine zaokružilo je početak nove ere u izgradnji odnosa među državama Evrope. Utemeljena na funkcionalističkom pristupu Žana Moneta,⁷ integracija je bila, pre svega, usmerena na ekonomske aspekte saradnje država članica, odnosno uspostavljanje "zajedničkog evropskog tržišta". O dominantnom značaju ovog cilja najbolje govori činjenica da je Evropska ekonomska zajednica dugo vremena u svakodnevnoj komunikaciji nazivana " Zajedničko evropsko tržište" (ZET).⁸ Dominiranje ekonomskih ciljeva (u odnosu na šire društvene i političke ciljeve), međutim, nije bilo smetnja da države članice, u samom startu, iskazuju interesovanje za ostale oblasti saradnje, uključujući i materiju privatnog prava. Ovo interesovanje je izrečeno u članu 220. Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici u kome se kaže:

⁷ Vidi: B. Košutić, n.delo, str. 41.; M. Prokopijević, Evropska unija, Službeni glasnik, 2009. godina, str. 167-169.

⁸ Vidi: R. Vukadinović, n. delo, str. 179.

" Države članice vode međusobne pregovore, ako je to potrebno, da bi obezbedile sledeće pogodnosti svojim državljanima:

- zaštita ličnosti kao i uživanje i zaštita prava pod istim uslovima pod kojima ih svaka država priznaje svojim državljanima,
- ukidanje dvostrukog oporezivanja unutar Zajednice,
- uzajamno priznavanje trgovačkih društava i firmi u smislu st. 2. čl. 58, zadržavanje pravnog subjektiviteta u slučaju premeštanja sedišta iz jedne u drugu državu, kao i mogućnost udruživanja trgovačkih društava ili firmi na koje se primenjuju pravni propisi različitih država,
- pojednostavljenje postupka kojima se uređuju uzajamno priznavanje i izvršavanje presuda sudskih organa i arbitražnih odluka."⁹

Kao što se može videti, član 220. označava dve oblasti (vidi u prethodnom izlaganju) u materiji privatnog prava kojima države članice treba da posvete pažnju u međusobnim odnosima, te, istovremeno, limitira načine regulisanja ove materije na nivo međudržavnih odnosa tj. međunarodnih ugovora. Da li je reč o skromnim naznakama mogućnosti, inicijative i podsetnika ili je reč o smelijem usmeravanju država članica i određivanju – trasiranju budućih pravaca kretanja u materiji privatnog prava (kao dela ukupnih tendencija integracionog procesa)? Skloniji smo konstataciji da je reč o vizionarskom pristupu, skromnog obima, ali dalekosežnog dometa. Ovaka stav se logično nameće sam po sebi, ako se uzmu u obzir izuzento složeni problemi i prepreke sa kojima se suočio proces razvoja zajednica u svojim pokušajima da težište integracija proširi na društveno-političke prostore. Ova situacija je kulminirala početkom šesdesetih godina na pitanju traženja puteva i mogućnosti političke saradnje država članica. Osnova nesporazuma bila je smeštena u nespremnosti pojedinih država članica da žrtvuju sopstveni suverenitet zarad širenja integracija iz sfere ekonomije u političku oblast.¹⁰

⁹ Ugovor o Evropskoj uniji, od Rima do Mاستrihta, Beograd, 1995. godina, str. 156.

¹⁰ Vidi: B. Košutić, n. delo, str. 29 i 30.

Posledice ovakvog stanja će se osećati sve do 1986. godine, do usvajanja Jedinstvenog evropskog akta.¹¹

Nasuprot krizi u ostvarivanju širih društvenih i političkih oblika integracija, ekonomska sfera je beležila izvanredne rezultate. Najznačajniji među njima je impresivan uspeh u ostvarivanju zajedničkog tržišta koje je uspostavljeno godinu i po dana pre postavljenog roka, 1. jula 1968. godine.¹²

Pravni osnov iz člana 220. Rimskog ugovora nije doživeo promene Mastihtskim sporazumom iz 1992. godine. Političke promene koje su pokrenute Jedinstvenim evropskim aktom iz 1986. godine¹³ i uobličene Sporazumom iz Mastrihta, nisu donele nikakve novine u oblasti regulisanja materije privatnog prava. Član 220. je u celosti preuzet iz Rimskog ugovora i uz promenu numeracije unet kao član 293. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.¹⁴ Svojevrsnu podršku rešenju iz člana 293. dao je i Ugovor o osnivanju EU svojim članom K 3 (2)(c), sadašnji član 31. Ugovora o EU.¹⁵ Ovo govori u prilog konstatacijama da u Evropskoj uniji nisu bili sazreli uslovi koji bi doveli do promena u oblasti regulisanja materije privatnog prava u skladu sa konsenzusom, koji je, inače, postignut na širem političkom planu integracija.

Period između Rimskih ugovora i Mastihtskog sporazuma, iako nije doneo novine u formulisanju pravnog osnova za regulisanje materije privatnog prava, pokazao je da su države članice povlačile hrabrije poteze u ovoj oblasti. Nakon perioda "početnog zatišja" (kad ovo kažemo mislimo na konkretne rezultate u ovoj oblasti, a ne na inicijativne i pripremne aktivnosti država članica), 1968. godine su usvojene dve konvencije koje su neposredno sadržajno pratile okvire člana 220. Rimskog ugovora, a 1980. godine usvojena je Rimski konvencija o pravu koje se primenjuje na obligacione ugovore, koja je sadržajno nadmašivala okvire član 220. Naravno, potrebno je

¹¹ Vidi: B. Košitić, n. delo, str. 31-33.

¹² Vidi: R. Vukadinović, n. delo, str. 211.

¹³ Jedinstveni evropski akt je donet 28. februara 1986. godine, a stupio je na snagu 1987. godine.

¹⁴ Vidi: M. Janjević, Reformski ugovor iz Lisabona, Službeni glasnik, Beograd, 2008. godina, str. 275.

¹⁵ Vidi: M. Janjević, n. delo, str. 276.

pomenuti i Konvenciju o dostavljanju sudskih i vansudskih akata u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1997. godine i Konvenciju o nadležnosti, o priznanju i izvršenju odluka u bračnim stvarima iz 1998. godine, koje su usvojene ali nisu stupile na snagu, odnosno nisu ratifikovane.

Druga faza – Usvajanjem Amsterdamskog sporazuma 1997. godine, odnosno njegovim stupanjem na snagu 1999. godine, regulisanje materije privatnog prava prebačeno je na teren sekundarnog prava EU, čime je ona "izvučena" iz zagrljaja suvereniteta država članica. Rešenje iz Amsterdamskog sporazuma sadržano je u članu 65. Ugovora o Evropskoj zajednici i glasi:

"Mere u oblasti pravosudne saradnje u građanskim stvarima koje imaju prekogranične posledice i koje se usvajaju po proceduri predviđenoj u članu 67, u meri koja je neophodna da se osigura dobro funkcionisanje unutrašnjeg tržišta, obuhvataju:

- (a) poboljšanje i pojednostavljenje:
- sistema pograničnog dostavljanja i notifikovanja sudskih i vansudskih dokumenata;
 - saradnju u oblasti dobijanja dokaza;
 - priznanje i izvršenje presuda u građanskim i komercijalnim stvarima, uključujući i slučajeve vansudskih odluka;

(b) unapređenje usklađenosti pravila država članica koja se primenjuju na sukob zakona i na sukob nadležnosti;

(c) eliminisanje prepreka za dobro funkcionisanje građanskih postupaka, ukoliko je potrebno podsticanjem usklađenosti pravila o građanskom postupku koja važe u državama članicama."¹⁶

Mere iz ovog člana, kako je u njemu navedeno, sprovode se po proceduri utvrđenoj u članu 251,¹⁷ kako to predviđa član 67.¹⁸ Tom

¹⁶ Vidi: M. Janjević, n.delo, str. 306.

¹⁷ Vidi: M. Janjević, n.delo, str.370.

¹⁸ Vidi: M. Janjević, n.delo, str. 306 i307.

procedurom je predviđen postupak saodlučivanja Evropskog parlamenta i Saveta EU.

U tom smislu, možemo slobodno reći da se radi o pravnom osnovu koji kvalitativno menja odnos EU prema materiji privatnog prava, prenoseći nadležnost regulisanja ove materije sa država članica na organe EU. Naravno, države članice su u pojedinim oblastima, poput porodičnog prava, zadržale za sebe ekskluzivno pravo "veta" u sistemu odlučivanja,¹⁹ ali to nimalo ne umanjuje značaj i domet ovog rešenja.

Pravni osnov utemeljen Amsterdamskim ugovorom nije više samo načelna konstatacija postojeće mogućnosti, koja državama članicama inače sleduje po međunarodnom pravu, već "zakonski" osnov za postupanje i odlučivanje organa EU. Na ovaj način, materija privatnog prava u svom tretmanu (i ukupnom položaju) izjednačava se sa ostalim oblastima komunitarnog prava. Više se ne postavlja pitanje nadležnosti Evropskog suda pravde, a propisi kojim se reguliše ova materija postaju sastavni deo pravnih tekovina EU – *acquis comunitaire*. Na ovaj način materija privatnog prava "uspostavlja korak" sa ostalim oblastima komunitarnog prava, iskazujući opštu karakteristiku i tendenciju konvergentnog pravca kretanja integracionih tokova razvoja EU.

Naravno, usvajanje novog pravnog osnova ne predstavlja osporavanje prava država članica da ovu pravnu materiju međusobno regulišu putem međunarodnih ugovora. Međutim, aktuelna praksa govori da EU u potpunosti napušta ovaj mehanizam regulisanja materije privatnog prava, počevši od 1999. godine.

Drugo, Amsterdamski ugovor sadržajno proširuje broj oblasti u privatnom pravu koje mogu biti predmet sekundarne regulative. Kao što je u članu 65. rečeno to su:

1. dostavljanje i notifikovanje sudskih i vansudskih dokumenata,
2. saradnja u oblasti dobijanja dokaza,
3. priznanje i izvršenje presuda u građanskim i komercijalnim stvarima, uključujući i slučajeve vansudskih odluka,

¹⁹ Član 67. tačka 4. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.

4. unapređenje usklađenosti pravila država članica koja se primenjuju na sukob zakona i na sukob nadležnosti.

Sadržajno proširenje je posebno iskazano u tački b) člana 65. kojim se širom otvaraju vrata procesu unifikacije privatnog prava EU, odnosno započetom poslu unifikacije kolizionog privatnog prava EU. Na ovom mestu ćemo pomenuti i Lisabonski sporazum koji je usvojen 13. decembra 2007. godine, a koji je trebalo da stupi na snagu 1. januara 2009. godine. Njegovo stupanje na snagu je odloženo zbog neuspelog referenduma u Irskoj 2008. godine. Međutim, nakon uspešno ponovljenog referenduma u Irskoj 2. oktobra 2009. godine i saglasnosti Češke države, ovaj sporazum je konačno stupio na snagu 1. decembra 2009. godine.

Pravni osnov za regulisanje materije privatnog prava u Lisabonskom Ugovoru sadržan je u naslovu IV pod nazivom "Prostor slobode, bezbednosti i pravde". Njemu je posvećeno Poglavlje 1 (član 61. stav 4.), kao i Poglavlje 3, pod nazivom "Sudska saradnja u građanskim stvarima", (član 65).

Lisabonski sporazum ne donosi novine u ovoj oblasti, već ponavlja rešenja iz Amsterdamskog ugovora, uz nijansiranu promenu sistema zaštite interesa država članica u oblasti porodičnog prava.²⁰ U tom smislu, Lisabonski sporazum više skreće pažnju na sebe kao pravni akt koji je donet kao zamena za neuspeli Ustav EU,²¹ kao dokument koji je izazvao veliku pažnju stručne i političke javnosti, te kao akt koji je izbegao suočavanje sa demokratskom proverom građana država članica EU – referendumom i ostao u domenu

²⁰Tačka 3. člana 65, predviđa sledeće:

"Odstupajući od tačke 2, mere za saradnju između država članica u oblasti porodičnog prava utvrđuje Savet, u skladu s posebnom zakonskom procedurom. One se utvrđuju jednoglasno, posle konsultovanja Evropskog parlamenta;

Savet, na predlog Komisije, može usvojiti odluku kojom se utvrđuju aspekti porodičnog prava koji u prekograničnim okvirima mogu biti predmet pravnih akata koji se donose po redovnom zakonskom postupku. Savet odlučuje jednoglasno, posle konsultovanja Evropskog parlamenta.

Predlozi iz drugog stava dostavljaju se nacionalnim parlamentima. U slučaju protivljenja nekog nacionalnog parlamenta, on, u roku od šest meseci od dana dostave, obaveštava da nije usvojio odluku. Ukoliko nema protivljenja, Savet može usvojiti navedenu odluku."

²¹ Vidi: M. Prokopijević, n.delo, str. 653-656.

"posrednih", dobro proverenih i sigurnih oblika demokratskog izjašnjavanja, zasnovanih na saglasnostima parlamenata država članica.²²

III IZVORI PRIVATNOG PRAVA EU - RAZVOJ

U izvore privatnog prava EU spadaju konvencije i regulative (uredbe) Saveta EU (Evropskog parlamenta i Saveta) koje se odnose na materiju privatnog prava, a koje su donete u skladu sa odgovarajućom važećom procedurom EU. Ova dva, suštinski različita pravna akta, najslikovitije su obeležili razvojne etape regulisanja materije privatnog prava u okvirima EU. Oni u sebi, istovremeno, sadrže dve međusobno suprotstavljene tendencije. S jedne strane, to je potreba i želja država članica da izgrade kvalitetnija rešenja u regulisanju privatnopravne materije u međusobnim odnosima, a sa druge strane, oni ukazuju na uporišne tačke otpora država članica bržim i čvršćim integracionim oblicima, kao i na njihovu spremnost da svoje interese podrede zajednički postavljenim ciljevima. Ovo praktično znači da razvoj izvora privatnog prava, nije samo lokalno-tematskog karaktera, već predstavlja istovremeno i posledicu i uzrok ukupnih razvojnih kretanja u EU.

U predhodnom izlaganju naznačili smo dve etape u razvoju pravnog osnova za regulisanje privatnopravne materije. To su periodi od Rimskih ugovora do Amsterdama i period nakon stupanja na snagu Amsterdamskog ugovora. U prvom periodu, koji je trajao četrdeset godina, jedini način regulisanja materije privatnog prava između država članica su konvencije, koje predstavljaju, samim tim, i jedini formalni neposredni izvor privatnog prava EU. U drugom periodu, u skladu sa promenom pravnog osnova u Ugovoru o osnivanju EZ, izvori privatnog prava se prevode na teren sekundarnog prava. To znači, pored konvencija koje postaju prošlost, izvore privatnog prava sačinjavaju i sekundarni pravni akti odgovarajućeg sadržaja – regulative (uredbe) Saveta EU (Evropskog parlamenta i Saveta EU).

²² Ovo je pitanja koje može ostaviti "mrlju" na ovaj dokument, jer se u državama članicama EU daleko manje značajna pitanja podvrgavaju – referendumskoj proveru.

1. Konvencije kao izvori privatnog prava EU

Od donošenja Rimskih ugovora do stupanja na snagu Amsterdamskog sporazuma, 1. maja 1999. godine u EU je doneto više konvencija koje su posvećene materiji privatnog prava. Prve konvencije su donete deset godina nakon usvajanja Rimskih ugovora. Reč je o Konvenciji o uzajamnom priznavanju trgovačkih društava i korporacija iz 1968. godine i Konvenciji o nadležnosti i izvršavanju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (tzv. Briselska konvencija) iz 1968. godine. Briselska konvencija je stupila na snagu 1. februara 1973. godine, za razliku od Konvencije o uzajamnom priznavanju trgovačkih društava i korporacija koja nije imala šanse da bude oživotvorena. Konvencije su označile prve korake Zajednice u oblasti privatnog prava. Ti početni koraci su se držali okvira pravnog osnova iz Rimskog ugovora o osnivanju EEZ, član 220, što se donekle može tumačiti i kao izraz opreza država članica na "teritoriji" koja na samom početku integracionog procesa i nije imala predznak prioriteta.

Oprez je bio prisutan i u samom određenju opsega Briselseke konvencije. Naime, Komisija EEZ je na samom početku svog rada smatrala da Konvencija treba da se odnosi samo na priznanje i izvršenje sudskih odluka, kako je to inače određivao član 220. Ugovora. Tek kasnije, države članice su prihvatile predlog Odbora da se u buduću Konvenciju uključe i pravila o direktnoj nadležnosti sudova država.²³ Ovome treba dodati i činjenicu da je za donošenje pomeutih konvencija bio potreban zamašan vremenski period od deset godina, a za stupanje na snagu, odnosno okončanje ratifikacionog postupka, petnaest godina. Samo na izradi Briselske konvencije utrošeno je efektnih devet godina rada i napora organa EEZ i država članica. Predlog Briselske konvencije donet je od strane Komisije EEZ 22. oktobra 1959. godine.

Možda se realna pozicija materije privatnog prava, na samom početku integacionog procesa, može preciznije odrediti u poređenju sa procesom uspostavljanja zajedničkog evropskog tržišta. Proces

²³ Vidi: V. Rakić-Vodinelić, Građansko procesno pravo EU, Pravo EU, Zbornik radova, Službeni glasnik, Beograd, 1996. godina, str. 242.

stvaranja zajedničkog tržišta je trajao deset i po godina, okončan je 1. jula 1968. godine, naravno uz ogromnu regulativu koja je pratila ovaj tok aktivnosti.

Donošenje Briselske konvencije dalo je podstreka hrabrijim nastupima u EU u domenu materije privatnog prava. Već sledeće godine nakon usvajanja Briselske konvencije, oktobra 1969. godine, na sednici Komisije EU utvrđeni su ciljevi i pravci unifikacije međunarodnog privatnog prava u granicama EU, što je praktično značilo pokretanje mehanizma koji će dovesti do usvajanja Rimske konvencije. Tom prilikom izneti su predlozi koji su daleko nadmašivali okvire člana 220 Rimskog ugovora, a odnosili su se na oblast stvarnog prava, obligacionog prava, izvođenje dokaznog postupka i pitanje forme ugovora.²⁴ Ovo je prilično jasno ukazivalo na dve stvari. S jedne strane, to je činjenica da je razvoj integracionog procesa nemoguć bez ravnomernog razvoja svih oblasti prava EU. S druge strane, implicitno se nametnulo pitanje limitiranosti pravnih okvira uspostavljenih Rimskim ugovorima.

Rimska konvencija je usvojena nakon više od deset godina rada, 19. juna 1980. godina, a stupila je na snagu 1. aprila 1991. godine. Ona predstavlja samo delimičan uspeh i delimičnu realizaciju prvobitnih ciljeva. Njen predmetni obuhvat ostao je u granicama oblasti obligacionog ugovornog prava, a i proces usvajanja i ratifikacije Konvencije koji je trajao duže od 20 godina ukazuje na velike razlike između država članica u sagledavanju potrebe i prednosti regulisanja ove materije.²⁵

Trend napuštanja okvira člana 220 Rimskog ugovora o EEZ, započet Rimskom konvencijom, a iniciran u fazi njene pripreme, nastavljen je i kasnije nakon usvajanja Rimske konvencije. On se iskazuje i kroz fazu pripreme, pa i donošenja, Konvencije o dostavljanju sudskih i vansudskih akata u građanskim i trgovačkim

²⁴ Vidi: G. Knežević, Međunarodno privatno pravo EU, Pravo EU, Zbornik radova, Službeni glasnik, Beograd, 1996. godine, str. 179.

²⁵ U toku donošenja Rimske konvencije u članstvo su primljene V. Britanija, Danske i Irska 1973. godine, a u toku ratifikacije Grčka 1979. godine i Španija i Portugalija 1986. godine. Konvenciju su u Rimu potpisale Belgija, Nemačka, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg i Holandija. Konvencija je stupila nakon sedme ratifikacije koju je izvršila Irska.

stvarima, koja je usvojena 1997. godine i Konvencije o nadležnosti, o priznanju i izvršenju odluka u bračnim stvarima, usvojene 1998. godine. Međutim, pomenute konvencije nisu stupile na snagu pre ratifikacije Sporazuma iz Amsterdama, tako da je EU svoju pažnju usmerila na prevođenje ove materije na polje sekundarnog prava.

Konvencije kao izvori privatnog prava EU, možemo slobodno reći, postaju samo istorijski aspekt privatnog prava EU. Naravno, osnivački ugovori ne isključuju mogućnost za njihovo donošenje, ali je veoma mala verovatnoća da će to biti korišćeno u budućnosti. Njihov značaj za razvoj privatnog prava EU je nesumljiv i može se svesti na dva aspekta. Prvi se odnosi na to da su njima izvršeni prvi pionirski prodori u oblasti privatnog prava EU i određeni njegovi razvojni pravci, a drugi je sadržan u činjenici da su njima uspostavljeni temelji privatnog prava EU, te da su njihova rešenja ostala suštinska osnova za izgradnju sekundarnih izvora privatnog prava EU.

2. Sekundarno pravo – izvori privatnog prava EU

Kad govorimo o sekundarnim izvorima privatnog prava EU mislimo na određenu vrstu sekundarnih pravnih akata EU i utvrđenu proceduru za njihovo donošenje. Reč je o uredbama – regulativama Saveta EU²⁶ (Saveta EU i Evropskog parlamenta) i redovnoj zakonskoj proceduri predviđenoj članom 2. tačka 239) Ugovora iz Lisabona o izmenii dopuni Ugovora o EU i Ugovora o osnivanju EZ (izmenjeni član 251. Ugovora o EZ), odnosno proceduri saodlučivanja.²⁷ Kad je reč o proceduri, potrebno je pomenuti da Lisabonski sporazum predviđa i mogućnost da se pojedini aspekti ove materije podvrgnu i posebnoj zakonskoj proceduri u skladu sa članom 2. tačka 66) Lisabonskog sporazuma (izmenjeni član 65 Ugovora o EZ). Pravni osnov za njihovo donošenje sadržan je, kako smo već

²⁶ Sekundarni izvori prava EU, pored uredbe, obuhvataju uputstva, odluke i preporuke i mišljenja. Više o sekundarnim pravnim aktima pogledati: R. Vukadinović, n.delo, str. 114-119; B.Košutić, n. delo, str. 179-186.

²⁷ Pored procedure saodlučivanja iz člana 251, Ugovor o EZ predviđa i proceduru saradnje u članu 252, proceduru davanje mišljenja i davanje saglasnosti. Reč je o procedurama zasnovanim na nadležnosti Saveta EU i Evropskog parlamenta.

pomenuli u ranijem izlaganju, u Amsterdamskom sporazumu, a period primene počinje danom njegovog stupanja na snagu, maja meseca 1999. godine. Do sada je u EU usvojeno više regulativa, a trenutno važeće su:

- Regulativa Saveta (EZ) o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovinskim stvarima od 22.12.2000. godine, odnosno Regulativa Saveta br. 44/2001 ili tzv. Brisel I Regulativa;
- Regulativa Saveta (EZ) o stečajnom postupku, od 29. maja 2000. godine, odnosno Regulativa Saveta (EZ) br. 1346/2000;
- Regulativa Saveta (EZ) o saradnji između sudova država članica u ostavljanju /uzimanju/ dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima od 28. maja 2001. godine, odnosno Regulativa Saveta (EZ) br.1206/2001;
- Regulativa Saveta (EZ) o nadležnosti i priznanju i izvršenju odluka o bračnim stvarima i stvarima roditeljske odgovornosti za zajedničku decu oba bračna partnera od 27. novembra 2003. godine, odnosno Regulativa Saveta br. 2201/2003 ili tzv. Brisel IIa Regulativa;
- Regulativa Evropskog parlamenta i Saveta o dostavljanju u državama članicama sudskih i vansudskih akata u građanskim i trgovačkim stvarima, od 13. novembra 2007. godine, odnosno Regulativa Evropskog parlamenta i Saveta br.1393/2007, (umesto Regulative Saveta br.1348/2000 od 29.maja 2000. godine);
- Regulativa Evropskog parlamenta i Saveta o zakonu koji se primenjuje na vanugovorne obaveze, od 11. jula 2007. godine, odnosno Regulativa Evropskog parlamenta i Saveta br. 864/2007 ili tzv. Rim II.

Na ovom mestu treba pomenuti i Regulativu Saveta o uspostavljanju opšteg okvira aktivnosti Zajednice za unapređenje sudske saradnje u građanskim stvarima – Regulativa 743/2002. od 25. aprila 2002. godine. Regulativa je vremenski određena za period do 31. decembra 2006. godine.

Uvidom u sadržaj pomenutih regulativa može se zaključiti da je većina njih predstavljala "samo" zamenu za ranije donete (ili u postupku donošenja) konvencije u ovoj oblasti. Izuzetak predstavljaju Regulativa br. 1206/2001 i Regulativa 864/2007.

Prevođenje materije privatnog prava EU na teren sekundarnog prava EU predstavlja značajan napredak u regulisanju ove materije. O tim prednostima bilo je reči u predhodnom izlaganju. Međutim, još uvek je otvoreno pitanje vezano za nivo efikasnosti i ubrzavanje toka u regulisanju materije privatnog prava. Procedura donošenja propisa sekundarnog prava je jednostavnija od procedure usvajanja međunarodnih ugovora, ali regulisanje ove materije, u svakom slučaju, nije samo pitanje procedure. Period od deset godina možda je isuviše kratak za neke ozbiljnije zaključke. Posebnu pažnju izaziva nepoznanica u vezi sa širenjem oblasti unifikacije privatnog (kolizionog) prava EU. Da li će organi EU (Komisija EU, kao nosioc inicijative, Savet EU i Evropski parlament kao zakonodavni organi) smoći dovoljno snage da preskoče te granice ? To je pitanje na koje će, možda vrlo brzo, dati odgovor regulative - uredbe koje se nalaze u fazi pripremi.

Božidar Jeličić, PhD,

Faculty for Business and legal studies,
Novi Sad

THE UNIFICATION OF THE RULES OF THE INTERNATIONAL PRIVATE LAW IN THE EU

The unification of the rules of the International Private Law in the EU/EC (EU hereinafter), represents one of the important prerequisites for the successful realisation of the EU member states' established goals of integration. That is why this matter was given due attention from the very beginning of the integration process. However, the achieved results in this field open many questions, which range from the dilemma whether more could have been accomplished, to whether it could have been accomplished more quickly and with bigger steps. One of the models for looking for the answer, to this and many other questions, might also be found in the locating of the EU Private Law in the total developmental process of the EU Law. It is a fact that EU's International Private Law, shared and shares the destiny of the total development of the EU Law, but it is equally plausible that there are also certain developmental distinctions between them. The sensitivity and the complexity of the subject, interference with state sovereignty, had simply imposed „caution“ on member states in approaching this matter. The consequence of which were also the two phases of the process of regulating the matter of EU's Private Law – until and after the Amsterdam agreement. Of course, the Amsterdam agreement, represented a turning point in its regulation by creating the conditions to transfer it to the terrain of the secondary law of the EU, but did not signify the resolution of all issues at question. It was only one of the important steps toward a more efficient regulation of this matter, while the essential problems remained, concerning, primarily, the readiness of the EU member states to confront the limitation to their sovereignty to the advantage of the EU.

Key words: Private Law of the EU, sources of EU Private Law, the legal basis of the Private Law of the EU, formal sources of the Private Law of the EU, communitization of EU Private Law.